

IETS OVER POLITIEKE POËZIE IN HET BEGIN DER ACHTTIENDE EEUW

DOOR DR W. VAN RAVESTEYN

VOOR de dichtkunst van het begin der 18de eeuw, toen de poëzie ten onzent, gelijk in het grootste deel van Europa in diep verval was geraakt, door oorzaken, waarover ik elders 't een en ander mocht opmerken, golden in 't algemeen nog wel de volgende kenmerken, zij mocht dan meer of minder gemaakt, meer of minder artificieel, meer of minder „echt” zijn, d.w.z. afkomstig van een geest, dien wij met meer of minder recht dichterlijk zouden noemen, dan wel van een volgens onze opvattingen beslist on-dichterlijk gemoed. Zij was, ten eerste, nog nauw verbonden met de steeds voortbestaande Kamers van Rhetorica, die vooral op 't platteland een rol van beteekenis en een sociale functie vervulden. Poot, een der beste – sommigen zeggen zelfs een der weinige dichters van de eerste helft der 18de eeuw – is daarvan een goed voorbeeld. Hij was van origine immers een rhetorizijn, een rederijker. En door de Kamers van Rhetorica was de dichtkunst verbonden met de breede volksmassa ook ten plattelande. De dichtkunst maakte daardoor dus nog een essentieel deel uit van de cultuur, niet alleen van de burgerij, maar ook van het volk, den boerenstand vooral. De dichtkunst, nog direct verbonden met, wortelende in de traditie der Renaissance-poëzie, groeide voorts nog altijd op een humanistisch-classicistischen bodem. Zij beschikte dus, behalve over een groot Christelijk (Bijbelsch) ook over een algemeen classicistisch fond, dat weliswaar in vele gevallen min of meer vervallen, kaduuk of petrefact was, maar waardoor toch dit alles – ook het humanistisch classicistische – zooveel mogelijk binnen het bereik werd gebracht van de groote massa van het publiek, d.w.z. niet enkel van de heerschende groote burgerij, maar ook van de kleinburgers en boeren. Een fraai voorbeeld daarvan levert een juist in deze jaren – het begin der 18de eeuw – verschenen hoofdzakelijk didactisch geschrift, een „Arcadia”

van den Rotterdammer Den Elger, waaruit de kleine burgerij zich de beginselen der mythologie kon eigen maken.

Dat de dichtkunst voor de gegoede en patricische burgerij nog een sociale noodzakelijkheid was, kan verder niet in twijfel worden getrokken. De dichtkunst behoorde daar tot het decor des levens, zonder hetwelk men zich het bestaan zoo min kon denken als den Barok-stijl en later het Rococo zonder hun gebogen lijnen en hun zwier. De frequentie van het dichten bij alle feestelijke en plechtige gelegenheden mocht een weinig eentonig zijn – voor ons begrip of onzen smaak, niet waarschijnlijk voor de tijdgenoten – hiertegenover stond het onmiskenbare en groote voordeel nog steeds van een harmonie, die onze tijd reeds lang niet meer kent.

De bundel „Nederduitse en Latijnse Keurdigten” is in vele opzichten merkwaardig als spiegel der zeden en van den smaak, in dezen tijd, het begin der 18de eeuw, voor Holland in 't algemeen en Rotterdam in het bijzonder, en in de tweede plaats als spiegel van het politieke gebeuren en dus als verzameling van „politieke” poëzie.

De bundel verscheen in 1710 te Rotterdam bij *Pieter van der Goes*, onder welken naam zich de uitgever verborg. Zeven jaar later, in 1717 kwam een vervolg, dat 145 bladzijden omvat tegen de 592 van den eersten. In 1724 zag een tweede vervolg nog bij denzelfden uitgever het licht, 158 blz. sterk; in 1728 een derde, nog bij denzelfde, maar nu met als plaats van verschijning Utrecht, weer van 158 blz. met register; in 1729 een vierde met de registers van drie en vier, 186 blz., nog eens in 1729 een vijfde, 164 blz. Daarop volgden nog een zesde, ditmaal weer te Rotterdam, in 1732, maar nog steeds bij Pieter van der Goes, groot 132 blz. met register; een zevende in 1733, van 112 blz.; een achtste in 1734, voorzien van een voorrede, waarin de drukker onder-teekenend *Prodesse et delectare* er rekenschap van geeft, waarom hij op het zevende vervolg een achtste heeft laten volgen, dat slechts 75 bladzijden telt. Zonderlingewijze komt er in den (derden) band, waarin de eerste bundel en de vervolgen zijn gebonden, dan opnieuw een achtste vervolg, gedateerd 1734, waarin een voorrede van Pieter van der Goes, gedateerd „tot Rotterdam, den 24 October 1733”, die er waarschuwt

tegen een „Geboggelde Duivel”, opgestaan in de gedaante van een Boekverkooper, die voorgeeft in een Voorreden, van een vervolg, dat door hem staat uitgegeven te worden, dat hij een weinig van mijn werk, door mij nagelaten, noch onder mijn Papieren heeft gevonden . . .” en wat daar verder volgt, waaruit blijkt, dat den zeer ouden Pieter van der Goes concurrentie wordt aangedaan bij de uitgave van deze bundels. Dit tweede authentieke achtste vervolg bevat met register 108 blz. En nog in hetzelfde jaar 1734 lanceert de oude heer een negende vervolg, alweer van een voorrede voorzien, waarin hij tegen zijn concurrent waarschuwt, die zich zoo ’t schijnt zelfs van zijn naam – schuilnaam dan – bedient. In dit voorbericht voor het negende vervolg komt een aardige bizonderheid voor omtrent de maatschappelijke functie van de soort gedichten, die deze bundels vooral bevatten. Het heet daar, dat het door Pieter van der Goes uitgegeven achtste vervolg „vrij wat verscheelt, met dat Achtste vervolg zonder Plaat, ’t geen voor Koffyhuisen en andere publieke Plaatsen door een Juffrouw is te koop gegeven . . .” Deze gedichten werden dus – om hun piquanten, persoonlijken aard natuurlijk, gecolporteed, zooals thans couranten. Men ziet, hoe juist het is, wanneer men zegt, dat zij in vele opzichten nog dezelfde maatschappelijke functie vervulden als nu de krant. Er komt dan nog tenslotte een tiende vervolg, weer te Utrecht uitgegeven, ditmaal zonder jaartal, 125 blz. groot en evenals eenige vorige voorzien van een satyrische plaat. Dat er zoo lang en zoo vele vervolgen op den bundel van 1710 verschenen, is toch wel als bewijs aan te merken, dat deze soort „poëzie” aftrek vond en althans in zekere kringen populair mocht heeten.

Reeds in den eersten bundel treft men een vrijwel volledigen weerklink op het politieke en kerkelijke gebeuren – in dien tijd immers niet te scheiden – van $\pm$ 1650 tot den dood van Willem III. De voortdurende, nu eens voortsmeulende dan weer fel oplaaiende worsteling tusschen de twee groote partijen in de Republiek neemt hierbij natuurlijk de grootste plaats in. Wij zullen ons – wegens den overvloed der stof – tot dezen eersten bundel in hoofdzaak beperken, ten einde de Keurdigten eenigszins als spiegel van het politieke leven te doen zien.

Doch eerst iets over het belang als spiegel van zeden en smaak. De zeden en de smaak, hier ten toon gespreid, zijn, aan onze opvattingen getoetst, nog grof, onkuisch en zelfs smerig, maar frisch en oprecht. Men wond er – zoomin als in de 17de eeuw – nog geen dokjes om en huichelde niet. Men deinsde echter ook nog voor niets terug. Een paar staaltjes, Op blz. 351 e.v. van den eersten bundel treft men een – nu ja, rijmsel aan, dat den titel draagt: „Priesterlijk bruiloftsbedde, geheiligt door nuttige gedagten, en alzo bereid voor den Eerwaardigen, Godzaligen zeer geleerden Ds. Carolus Ursinus, Predikant in Hellevoetsluis, en de Eerbare Deugt- en zegenrijke Juffr. Clara Bontius, 't Samen getreden in den Egtenstaat op den 26 November 1658. In Leiden, door Franciscus Ridderus”, waarop volgen: „Verklaringe over het Priesterlijk Bruiloftsbedde, opgeschud door Franciscus Ridderus en Simon Simonides, beide uitdeilers van de Goddelijke gaven binnen Rotterdam ter eere van Do. C. U, bruidegom en Juffr. Klara B., bruid”, nog gevolgd door: „Aanmerking over 't Priesterlijk Bruiloftsbedde, Het Helvoet-sluische Omgekeerde Priesterlijke Bruiloftsbedde, Nieuw Lietje rakende het Priesterlijk Bruiloftsbedde, Stekelijke Venus Krans, gevlogten ter Eere van twee van hare Priesters, Franciscus Ridderus en Simon Simonides, voor den minnezang op de Bruiloft van Car. Ursinus en Klara Bontius”, niet minder dan 7 rijmsels dus, het eene al ruwer, grover, onbeschaamder dan het andere, op de bruiloft van een predikant te Rotterdam, die zoo 't schijnt, eerst in Hellevoetsluis of den Briel met een andere vrouw was getrouwd geweest, welke rijmelarijen, met een reeks toespelingen op het Hooglied, vooral schijnen te laken het feit, dat deze dominus zijn bruiloftsbed had laten versieren. Franciscus Ridderus was sinds 1656 predikant te Rotterdam, een fanatiek Prinsgezinde en een in zijn tijd vermaard man, die veel theologica heeft geschreven.

Andere, ergere staaltjes van de ruwheid der opvattingen zouden zijn te geven. Vele zijn zoo, dat men beter doet ze niet meer voor een hedendaagsch publiek te releveeren. Wij zijn – of waren althans – zoo kieskeurig en netjes geworden! En vooral het koprophorische houden wij verre,

wat zeker een teeken onzer toegenomen getemdheid is, teeken van ook nog in de laatste twee eeuwen sterk toegenomen onderdrukking van onzen natuurstaat.

De bundels als spiegel van het politiek en kerkelijk gebeuren. Reeds de eerste, „bijeën verzamelt”, zooals het op de voorpagina heet, door de „Liefhebberen der oude Hollandse vrijheit” – dus van Staatsgezinde zijde – „op nieuws overzien en wel met een derde vermeerderd”, in een uitgave, die blijkens het „berigt van den drukker aan den lezer” een uitbreiding is van een vroegeren, bij zekeren Johannes de Raet verschenen, bevat een vrijwel volledige serie politieke echo's. Het is bovendien misschien de moeite waard, uit dit voorbericht nog te noteeren, dat wij hier inderdaad toch nog met een „keurverzameling” te maken hebben, hoe onbeduidend en grof veel van ht opgenomene ons ook moge schijnen. Het heet daar namelijk: „In de plaatze van een groot getal, die lang voor dezen, onder den tytel van Schimp- en Hekel-digten, op dit selve formaat verkogt zijn en geene de minste eigenschap hebben, met zaken van hooger stoffe, als deze die hier worden opgedist; te regt de naam van Keurdigten waardig. Een oude zaak tweemaal voor wat nieuws uit te geven, en den lezeren, en kooperen, door een ander formaat te misleijen, is een bedrog, dat haast ontdekt word. Ik zwijge hoe walchelijk het den digt- en staatkundigen lezer voorkomen moet, rijp en groen, kuis en onkuis, schoon en leelijk, door malkanderen gelapt, en dus een mengelmoes, van allerley koleuren te samen geflanst te zien, zonder agt te slaan op de eygenschap der zaken, en de schikking, daartoe noodig”.

De bundels zijn dus bestemd voor den „digtkundigen” en den staatkundigen lezer. Zij hebben een dubbel doel. Doel-einden die zelfs voor onze huidige begrippen, of althans volgens de begrippen tot 1940, een volkomen antithese vormden. Want wat was, niet alleen bij de generatie van '80, maar ook bij de meeste van haar nakomelingen, tot een Slauerhoff toe, meer een antithese van de politiek, die zij verachtten, dan de dichtkunst, de eenige bezigheid, die nog waarde had? Het is waar, dat ook wij de dichtkunst en de staatkunst, althans het politieke, dicht bij elkaar hebben zien staan, verwant als 't ware, burgerenoten, en juist in de zielen

van een paar onzer grootste dichters, Herman Gorter en Henriëtte Roland Holst-Van der Schalk. Maar hoe oneindig ver staan ze daarentegen van elkaar verwijderd, hoe volslagen geminachte Asschepoes is de eene bij een Boutens en een Leopold b.v.! In het begin van de 18de eeuw echter waren zij nog ten nauwste aan elkaar verwant of gekoppeld in de communis opinio. Men deed aan politiek – en welke regent of patricische burger deed er niet aan? – en dan interesseerde men zich ook voor politieke poëzie. Men dichtte, rijmde en beoefende tevens de politiek. Vondel was er reeds een voorbeeld van. Oudaen, een jongere, een veel beter. En met Oudaen zitten wij reeds midden in den eersten keurbundel. Een zeer groot aantal van zijn politieke en semi-politieke gedichten, van zuiver wereldlijken of min of meer kerkelijk-religieuzen aard zijn er in opgenomen. En zij behooren – dit zij er dadelijk bij gevoegd – tot de beste, want Oudaen was tenminste een man, die zijn vak verstond.

Politieke dichtkunst!

Nu ja: het is er naar onzen smaak gerekend vaak politiek naar, gelijk het er dichtkunst naar is! De politiek van de 17de eeuw droeg niet alleen nog een hartstochtelijk, maar ook een sterk persoonlijk karakter. En dit laatste ontaardde vaak in de grofste persoonlijke aanvallen en scheldpartijen. Reeds de 1e bundel, die ons over 't algemeen nog in de 17de eeuw houdt en slechts zelden of liever slechts ten deele reeds het terrein van de eerste decennien der 18de betreedt, toen de Oranje-partij tot machteloosheid was vernederd, levert daarvan de stichtelijkste staaltjes bij de vleet. Het schelden, hoonen, bespuwen, bevuilen van den tegenstander stond daarbij voor niets, voor volstrekt niets. Wil men een paar voorbeelden? Wie blijkbaar in de hoogste mate de woede der Loevesteinsche factie had opgewekt, was de geneesheer – tevens in zijn vrije uren, beoefenaar van de dichters, dat spreekt vanzelf – Govard Bidlo, die het tot hoogleeraar te Leiden en tot lijfarts van Z.M. King William III bracht. Posities, zouden wij zeggen, zoo belangrijk, dat ze ook zijn tegenstanders tot een zeker ontzag voor of althans ontzien van zijn persoon en positie zouden hebben gebracht. Maar niets daarvan! In talrijke schimpversjes wordt hij als uit-

vaagsel, schuim gequalificeerd. Baardschraper en scheerder is daarbij nog een van de zachtste termen. Kortom: men moet al weer tot onzen tijd, meer dan 200 jaar later, na 1940 komen en de wijze waarop men zich thans in private kringen over zekere openbare persoonlijkheden pleegt uit te laten, om een equivalent te vinden. Op één bladzijde (565) van den eersten bundel vindt men b.v. reeds niet minder dan 4 scheldversjes, alle ondertekend L. B., en waarvan er b.v. één, niet 't ergste. luidt:

„Ziet hier een Eskulaap der Amstelse Priaapen
Den grooten Podalier van Venus Outerknapen:
Hoe lacht den Tuingod als hij aanziet dezen Helt,
Die Venus lamme lier en Boksvuets pijp herstelt.”

Eenige bladzijden vroeger wordt een zekere Mr. L. B. V. W. uitgescholden voor Kleine Satijr, voor kreupel, links, faamrovend duiveltje, baak der lasteraars, strontvlieg, enz. Niet onvermakelijk soms, maar aan den anderen kant, hoe grof en achterbuurterig ook, ten minste ,wanneer men bedenkt, dat de dichters dezer schimpverzen, mannen uit de rijke, de deftige burgerij waren. Het is waar, dat Willem Kloos, de groote dichter van den Nieuwen Gids op 't einde de 19de eeuw niet minder fel wist te schelden!

Gelijk van zelf spreekt, spelen in den eersten bundel de herdenkingen van de groote gebeurtenissen der 17de eeuw nog een overwegende rol. De groote gebeurtenissen! En waren er grootere dan de moorden van 1618 en 1672, waardoor om zoo te zeggen een bloedgracht was gegraven tusschen de twee staatspartijen, een bloedgracht, die niet meer zou worden gedempt tot den ondergang der Republiek.

Nog in 1707 b.v., 35 jaar na de gruweltooneelen van het Groene Zoodje, vindt men een gedicht van 20 Augustus: „Ter jaargetijde van de Broedermoord der Heeren Kornelis en Joan de Wit, Vaders des Vaderlands”, waarin de afgrijselijke tragedie weer wordt opgeroepen en de wrok nog even levendig blijkt, al is de hoofdschuldige dan allang heengegaan. De herdenkingen van de beide gebroeders zijn in den Eersten bundel even talrijk als die van den grijzen staatsman wiens hoofd op het blok viel. Hier hebben wij tenminste

weer zuiver politieke en tenslotte gerechtvaardigde hartstocht, gelijk b.v. ook in een (op blz. 542) schimpvers op Louis XIV naar aanleiding van diens metalen standbeeld te Parijs opgericht in 1686:

„De Bloethond, voor wiens Troon de hoofse schenders knielen,
De aartsvyand van de Vré, de pest der Christe zielen,
't Gevloekte Bastertzaat van alle deugd ontaart,
Dat God, nog Godsdienst kent, dat vriend, nog vyant spaart,
De grootste, en snootste van al's werrelts Rijkstierannen
Voor lang met Neroos geest in moordlust aangespannen,
Een vriend van Lucifer, waaraan hij zoekt zijn heul,
Een lantvernieler, die zijn volken strekt een beul,” enz.

Het eerste vervolg van de Nederduitse Keurdigten verscheen, zooals reeds gezegd, in 1717, toen het tweede stadhouderlooze tijdvak reeds weer 15 jaar oud was, en, niet minder belangrijk, toen de wereldoorlog, waaraan de Republiek nog een zoo groot aandeel had gehad en aan de spits had gestaan, eenige jaren achter den rug was. Het is misschien het beste eerst iets op te merken over den weerslag, dien deze oorlog – feitelijk de eerste wereld-oorlog – in onze rijmkunst heeft gevonden. Volledigheid kan hier niet betracht worden, want de echo's zijn talrijk. De tweede bundel opent reeds met een lang poëem:

„Onverwelkelijke Lauwerkrans, gevlochten om de Hoofden der onverwinnelijke Curaçaosche Helden over het moedig verdedigen van dat Eiland tegens de geweldenarijen van den Fransen Commandeur Du Cassard. Begonnen 16 Febr. en geëindigt den 3 Maart 1713”.

Dit is een spotdicht – hoon en schimp waren dien tijd toevertrouwd – op de slechte verdediging van Curaçao door W. Kerkrink, den gouverneur, tegen een Franschen aanval. Het tweede draagt den titel: „De Munsterse Moezelman, of Optogt der Pape kinderen”, en is een niet onaardige persiflage op de vechtlust van onzen goeden buurman, den bisschop van Munster, die zooals ieder schoolkind weet, ons heeft aangevallen en op wien wij zekere rechten konden doen gelden, die wij goed zouden doen ons in dezen tijd weer te herinneren. De slotregels luiden:

„Sta breed, maak ruim baan om te vegten,
De bisschop komt met papeknegten”.

Het stuk is anoniem, evenals het vorige, en ongedateerd, zoodat men wel niet anders dan vermoeden kan, dat het reeds uit de 17de eeuw dateert.

Maar daarop komen wij reeds onmiddellijk in de polemieken en de woede te land, die het einde van den Coalitie-oorlog, de vrede van Utrecht, hier te lande produceerde. Eerst echter nog iets over wat de oorlog zelf hier alzoo aan rijmen opleverde. Wij kijken daarbij iets verder dan den Keurbundel alleen. Wij treffen dan b.v. twee Rotterdamsche poëten aan, waarvan althans de eene een wijdere bekendheid heeft behouden door zijn satyre op de zeden der boeren – een uit een sociaal-psychologisch oogpunt hoogst belangrijk stuk – Frans Greenwood en de andere een vriend van dezen: Mr. Kornelis Boon van Engellant. De laatste, wiens verzamelde gedichten eerst in 1724 verschenen te Delft, bij Reinier Boitet, is behalve – het spreekt haast vanzelf – als vervaardiger van tragedies ook als epicus opgetreden met een groot poëem: „Zee-triomf voor Vigos. Lant en Zee-triomfen des jaars 1704”, opgedragen aan Z.Exc. Wilhem Bentink, grave van Pordlant, vrijheer van Roon, Pendrecht, alsmede met een stuk: „Op de Oorlogstoerusting der Bontgenoten in den jare 1707”. Op zijn tijd kon deze Mr. Boon van Engellant misschien wel een waar dichter zijn, blijkens zijn „Harderszangen”, waarin fraaie regels voorkomen. In zijn treurspelen kon hij diepten van barokken wansmaak bereiken – o.a. in zijn teurspel: „Leiden verlost”, – zóó, dat wij ons nauwelijks kunnen voorstellen, hoe dergelijke perverse bloeddorstigheid en smerigheid kon worden neergeschreven door zoo nette burgers, tenzij wij er juist een soort van complement in moeten zien voor hun deftigheid en uiterlijk fatsoen. Zeker is, dat hij in dit z.g. „epos” niets bereikte, dat boven het middelmatige peil van die dagen ging. Maar als bewijs, dat de groote krijsgebeurtenissen toen tenminste in de literatuur weerklink vonden – wat nu niet meer zoo is – heeft het stuk waarde. In Frans Greenwoods „Gedichten”, te Rotterdam in 1719 bij Willis verschenen,

zijn de politieke stukken: „Ter gedachtenisse van de Overwinning bij Höchstet den 13 Oegstmaand 1704; Welkomst voor den doorluchtigsten Helt, Johan Hertog van Marlborough, enz., in Holland, 1705”, nog een rijm: „Op de afbeelding van zijn grootheid den Hartog van Marlborough” – Churchill was hier terecht, en gelijk van zelf spreekt, zeer populair als de groote Whig-staatsman en veldheer, die het Britsch-Nederlandsche verbond schraagde – en tenslotte: „Op den vredepenning geslagen te Londen, in 't jaar 1713”.

Verder hebben wij nog op dit gebied den Rotterdammer Joan de Haes, den vertaler van Sidney's *Defense of Poetry*, die ook al een gedicht heeft „Op d'Afbeeldinge van Joan Churchill, hertog van Marlborough, enz. 1705”. Joan de Haes' verdiensten liggen echter ook ongetwijfeld elders. Hij is de auteur van een „Tuinzang”, die echte poëzie is (zonderling dat deze stedelingen tenslotte nog het beste slaagden in het arcadische en bucolische, het tuin- en buitenplaatsgenre, het genre van die verrukkelijke buitenplaatsen, die ons land toen zijn groote charme moeten hebben geschonken), voorts van een interessante „Bede voor den welstand des Vaderlants” van 1712, van een „Eerekroon voor mijn geboortestat Rotterdam”, welks toewijding aan een viertal burgemeesters ons direct midden in een der onverkwikkelijke pennegevechten dier dagen voert, welk poëem ook is opgenomen in het tweede vervolg der *Keurdichten*.

Alvorens ons met die pennegevechten nog even bezig te houden, voorzoover ze dan op Rotterdam en ons onderwerp betrekking hebben, dienen wij een blik te slaan op den algemeenen toestand der Republiek, waaraan ook Rotterdam niet ontkwam, tengevolge van den te Utrecht beëindigden oorlog.

Op den vrede van 1713 volgde voor de regeering der Republiek een jaar ,meer: een tijd van bekommering. Binnenslands heerschte overal verwarring, het ergst in de financiën. Buitenslands had de Republiek geen enkelen vriend of bondgenoot meer, op wiens steun zij, bij haar eigen onvermogen, rekenen kon om haar belangen te helpen verdedigen in de Oostzee, waar de Noordsche oorlog haar handel groote schade berokkende, of in de Zuidelijke Nederlanden, waar

zij een barrière-verdrag moest sluiten met Keizer Karel. Op de blijdschap, waarmee de Nederlandsche regenten de troonsbestijging van George I hadden begroet, was alras teleurstelling gevolgd om de groote toegeeflijkheid van Engeland voor den Keizer, die de Republiek nu dwars zat bij de uitvoering van het Barrière-tractaat.

Financieel onvermogen, provinciale willekeur, klimmend misnoegen der gemeenten, twist en onderling wantrouwen der regenten dreigden den staat met bankroet, met volslagen ontbinding. Geen vertogen van den Raad van State en de Staten-Generaal vermochten iets op de provinciën, die steeds meer achterlijk bleven in het betalen harer bijdragen. In Maart 1715 zag de ontvanger-generaal zich buiten staat de rente te voldoen van de leeningen, die op het kantoor-generaal der Unie gesloten waren: „tot Januari 1716 duurde deze staking der rentebetaling, waardoor aan het crediet van den staat groote schade werd berokkend”. Met deze woorden schetste, reeds vele jaren geleden, Professor Bussemaker den algemeenen toestand dier jaren. Het directe gevolg was verwaarloozing, ja afbraak van leger en vloot. „Aan verhooging der belastingen,” ging Bussemaker voort, „viel echter niet te denken. Het volk ging gebukt onder een overmaat van lasten, terwijl handel en bedrijf tengevolge van de onveiligheid der zeeën en de steeds heviger buitenlandsche mededinging kwijnden. De Noordsche oorlog, de Zweedsche kaapvaart, de dwang en overlast, welke de Moscoviet den handel in zijn nieuw veroverd gebied aandeed, moeilijkheden met den Deenschen koning, die de achterstallen, welke hem de Republiek schuldig was, op de Nederlandsche handelsvloot dreigde te verhalen, belemmerden den belangrijken Oosterschen handel. In het verkeer met Zuid-Europa kon het herstel van den vrede met Spanje nieuwe levendigheid brengen, maar nauwelijks was dit verdrag geratificeerd, of vijandelijkheden der Barbarijsche roofstaten tegen de Republiek maakten de Middellandsche Zee onveilig...”

Daarbij kwamen nog allerlei rampen: het Hollandsch Noorderkwartier en Friesland leden door besmettelijke veeziekten en doorbraak van dijken. De stemming der geplaagde ingezetenen werd hier en daar dreigend. Te Alkmaar was

er in October 1714 oproer en plunderde men een paar pachterswoningen; in Friesland kon men bij invoering van nieuwe lasten wanhoop en opstand der bevolking vreezen; op het einde van 1715 werd te Rotterdam een seditieus geschrift verspreid, dat heette: „De Stemme des Volks is de Stemme Godts”, waarin den regenten plichtsverzuim, baatzucht en meer leelijks werd verweten.

Hoe men het ook beziet, de toestand der Republiek, onmiddellijk volgend op den grootsten oorlog, waaraan zij nog had deelgenomen, en terwijl zij, hoewel dit den tijdgenooten nog niet bewust kon zijn, bezig was van de positie van Groote Mogendheid af te glijden, die zij gedurende het grootste deel der 17de eeuw had bekleed, die situatie moest wel gevoeld worden als pijnlijk. Dat wij hiervan in de literatuur een weerklank zullen vinden, spreekt, na hetgeen wij boven constateerden, wel zoo ongeveer vanzelf. De nood deed tenminste tweeërlei (politieke) gedichten ontstaan.

De eerste soort is een reeks ontevredenheidsbetuigingen over de wijze, waarop de vrede gesloten was en het Engelsche verraad, dat daarbij, naar de zienswijze der makers, had geïnspireerd. De tweede nam, voor zoover ons onderwerp betreft, den vorm aan van een soort strijd in verzen over den toestand van Rotterdam na den vrede van Utrecht en aanklachten tegen de regenten en klachten over den achteruitgang.

Wat de eerste betreft is daar b.v. de „Redenvoering van den Hertog van Marlebourg (sic!) tot het volk van Albion over de Vrede met Vrankrijk. Gevolgt naar het nieuws van Carthago, enz. (keurdichten, 1ste vervolg, blz. 26), waarin de Hollandsche trouw gesteld wordt tegenover de „listen en hoofdsche strikken” van het Britsche zoowel als van het Fransche hof. Wie Swift's schitterende pamflet over den Oorlog kent, weet, dat de klacht ongegrond was, maar dat de Hollanders van toen haar toch slaakten, spreekt haast vanzelf. Deze „Redenvoering” in twee deelen is vrij lang en laat zich ook nu nog aangenaam lezen. Zij is anoniem.

Hetzelfde geldt voor het kortere: „Triomfwagen voor Ormont”, dat er op volgt. Daarentegen is: „Waarschouwinge aan de Nederlandsche Maagd” geteekend door Jacob Zeeus en gedateerd 1712, waar ook een alarmkreet over het toen

nog slechts dreigende verraad in het Engelsche Kabinet weerklinkt. Uit hetzelfde jaar is het niet door een titel aangekondigde gedicht van P. de B., dat begint: „Ruk uit Uw Tuin de witte roozen”. En waarschijnlijk ook: „Eerkroon voor Brittanje, Distelbloem aan de Eerekroon voor Brittanje” van Jacob Zeeuws, en: „Wij zullen nimmermeer vergeten”, door P. de B., waarin de gedachte overweegt, dat slechts de Republiek het trotsche Albion behoed heeft voor vernedering door Frankrijk. Tenslotte is daar nog het anonieme: „Op het sluiten der Engelse, Franse en Hollandse Vrede, den 11 April 1713”, een woedende, waarlijk hartschietelijke en dus niet onverdienstelijke vergelijking tusschen den eervollen vrede, dien De Witt in 1668 te Breda sloot en dezen vrede van 1713, die de Republiek niets dan oneer en schade bracht, en „De Vierschaar van Brittanje, gespannen door Koning Georg”, door iemand die zich *Ex Amore in Patria* teekent en dat een heftige vervloeking van Frankrijk's eierzucht inhoudt.

De strijd in verzen over den toestand van Rotterdam na den vrede, is eigenlijk interessanter. Eerst vindt men het gedicht van Joan de Haes: „Eerkroon voor mijn geboortestat Rotterdam”, gedateerd 1716 en opgedragen aan de 4 burgemeesters, Steenlak c.s., gevolgd door een bedankje: „Dankoffer” van denzelfden, toen de heeren hem daarvoor een gouden medaille hadden gegeven. Zooals wij nog zullen zien, had vooral deze Steenlak, een parvenu van oostelijken komaf, zich zeer gehaat gemaakt, evenals trouwens, zooals men zich herinnert, onder het bewind der creaturen van Willem III, toen deze nog leefde, het geval was geweest met dien anderen parvenu, den baljuw van Zuylen, toen dit tot het bekende oproer van 1696 leidde.

Op De Haes' poëmen volgt dan: „De Maasgod in den rouw”, en daarin heet het:

„Dogh waar men 't oog slaat en gans Nederland doorziet,
Vindt ik de vrugten nog van deze vrede niet,
T'en zij men 't voor een vrugt van vrede wilde tellen,
't Verminderen van gelt, en schattingen te stellen,
Of te vermeerderen naar uwe Katoos lust...

.....

't Is nu het derde jaar dat wij de vrée genieten.
Eylaas! wat zien w'al leet en bitt're Zielsverdrieten.
De schattingen alom verdubbelt, 't volk bezwaart'',

en waarin heftig geklaagd wordt over wanbeheer en terug wordt verlangd naar Vader Barnevelt en De With, naar een Grotius, een Paets, een van der Aa.

Men ziet hier dus onder een zuiver Loevesteinsch bewind een laudator temporis acti reeds met weemoed terugzien naar de gouden dagen van dit zelfde bewind. Het interessante is dat ook de man zelf een Loevesteiner, geen Orangist was.

Vervolgens komt: „Dankzegging der Water-Nimfen aan den klagenden Maasgodt'', waarin dank wordt gebracht voor het gedicht: „De Maesgod in den rouw'' en Joan de Haes gehoord wordt om zijn eeregoud.

Dan (blz. 54): „De Vereenigde Nederlanden in den rouw over de quynende comtoiren'', een soort van smeekbede om de gesloten kantoren te heropenen, en: „Heusche vermaning aan den schrijver van den klagenden Maasgodt'' en de „Dankzegging der Waternimfen'', waarin dezen dichter verweten wordt, dat hij, anoniem, tegen de Overheid heeft durven hitsen, alsmede tenslotte: „Weergalm aan den schrijver van de Eerkroon van Rotterdam op zijn Heusche Vermaning'', enz., waarin in uiterst heftige taal aan dezen schrijver Joan de Haes (zie diens Gedichten blz. 445) geraden wordt, „niet tegen 't regt der burgers aan te bassen''. Joan de Haes wordt daarin genoemd: „De Goude Tor''.

De polemiek is hiermee echter niet geëindigd. Joan de Haes wordt nog eens aangevallen in: „Eer-kroon voor den Ed. Groot Agtbaren Heer Johannes Klomp geboren vorst van Grieters-burg, vrijheer van Maas-sigt, ridder van 't KoningsHart, grootmeester van de Westphaliaansche Kreitzen, heer tot Kroonekerk, etc. etc. etc.'' een lange satire op Steenlak, een van de donators van Joan de Haes.

Het is misschien in dit verband aardig iets te zeggen over dezen Steenlak, te meer, daar het Archief in 't bezit is van een alleraardigste caricatuur op het wapen van dezen sinjeur parvenu.

Johannes Klomp is namelijk Johan Steenlack, geb. Januari

1648, overleden November 1718, van wien Dr. Moquette in het N.B.W. nog zegt, dat over hem, bij een uitgever, die zich Nemo Ignorantius noemt, een schimpdicht is verschenen, welk gedicht wel hetzelfde is als het in het 2de vervolg der Keurdichten opgenomene. Mej. Moquette zegt: „hij wordt hierin afgeschilderd als een werktuig van den baljuw Van Nijeveld, want hij had behoord tot de schepenen, die Costerman ter dood veroordeelden”. Costerman was, zooals men zich zal herinneren, de jonge wijnkooper, wiens veroordeeling en ter dood bringing, zonder dat hij zich aan iets schuldig had gemaakt, de volkswoede hadden gewekt, die tot uiting kwam in het oproer tegen den corrupten baljuw in 1696. Ook op de derde vrouw van dezen Steenlak, een zekere Catharina Waalewijns werd een niet vleierende eerekroon met haar afbeeldsel gemaakt.

Men ziet uit een en ander tusschen haakjes, hoe lang betrekkelijk de wrok over geleden onrecht of ondergane mishandeling in dien tijd levendig bleef. Tusschen het Oproer van 1696 en deze dichtsels lagen reeds eenige decennien en een wereldoorlog en toch was de haat nog fel!

Wijlen Prof. J. te Winkel wilde in deae polemiek iets als een aanhangsel of vervolg zien op den zoogenaamden poëtenstrijd (III, blz. 255), die jaren lang tusschen de Hollandsche poëten en poëtasters heeft gewoed, en die vooral ging over de vraag, welken rang onze dichtkunst innam tegenover de Fransche.

Ik kan op dezen strijd, die trouwens volstrekt geen Rotterdamsch verschijnsel was, hier niet nader ingaan, maar mag alleen zeggen, dat te Winkel, mijn oude leermeester, zich in zooverre vergiste, dat hij den invloed van de politieke hartstochten op de dichters van dien tijd onderschatte.

Hij zegt daar, dat Joan de Haes in 1716 nieuwe stof gaf aan zijn vijanden – hij had die ongetwijfeld al! – door zijn „Eerekroon voor mijn geboortestat Rotterdam”, een verdienstelijk gedicht, waaraan eigenlijk niemand met recht aanstoot kon nemen, behalve misschien de Amsterdammers. Men vraagt zich dan af: waarom de Amsterdammers? Zoo groot was de rivaliteit tusschen de beide steden toch niet, dat de Amsterdammers als Amsterdammers aanstoot konden

nemen aan het feit, dat een Rotterdammer zijn geboortestad verheerlijkte. De verheerlijking van alles, steden, personen, gebeurtenissen was toen immers iets alledaagsch. Te Winkel onderschatte blijkbaar de gevoelens, die het feit van zooal niet de verheerlijking van, dan toch de belooning van dit poëem voor een zoo gehate figuur als Steenlak, wekte bij een aanzienlijk deel der Rotterdamsche bevolking, vooral in een tijd van armoede en economische malaise, die op den wereldoorlog van 1713 volgde.

Het aantal rijmsels tegen Steenlack, dat nog volgde, is daar mede een bewijs van. Hier volgen ze nog. Daar is (blz. 66) in de eerste plaats nog een aanval op de zooeven genoemde, blijkbaar ook zeer gehate vrouw: „Op het afbeeltzel van Madame K. Walewijn

Een prij van stinkende verwaantheit sterk bezeten”.

Dan hebben wij een parodie op: „Het adelijk wapen van den heer Jan Klomp.

Sta wandelaar, beschou eerbiedig 't wapen van
Den Moffschen Burgermeester Jan

Een Mof, die met een Klomp en Gieter prijkt
En boven uit de hellem kijkt,
Torst op zijn kop een zak met graanen voor Louijzen
Verwisselt, om de Rijsselaars te spijsen”.

Verder is er: Een „Bericht”, waarin de spot wordt gedreven met Steenlak, omdat hij den maker of drukker van dit en andere schimpdichten ondanks een uitgelooftte hooge premie niet kan vinden; verder een „Grafnaelt van den heere Johan Steenlack”, het lijklicht van Johan de Haes (uit 1718), een andere „Grafnaelt van Jan Steenlack” door Nemo Ignorantius tegen Steenlak en de Grafnaelt van De Haes. Hieruit één regel:

„Hier wiert de vunsche stank des levens-lamp gedooft.

Dan is er nog een nieuwe aanval op Joan de Haes: „Over zijn Grafnaelt of liever Pasquil op Steenlak.

Gij Eerkroondichter van 't getrapte Rotterdam,
Ontaart, verbastert van uw eerelijke Stam”,

Een ander schimpdicht op de vrouw van Jan Klomp: „Nieuwe tijding uit het Rijk van Pluto”, en tenslotte: vier „Grafchriften op een Doorlugtig Perzonaadje”, onder teekend J. R., W. S., J. & L. V. W., zeer ruwe rijmen over 't algemeen, waarin regels als: „Een pokkig zwijn lêgt hier zijn laatste ziek tens af”.

En hiermee is het nog niet uit. Maar men ziet hoezeer hier politieke en niet enkel „litaraire” hartstochten mede in 't spel zijn.

Ik meen met het bovenstaande, hoewel zeer onvolledige overzicht wel voldoende te hebben aangetoond, dat er ten deele een zeer nauwe samenhang is te vinden tusschen althans een deel onzer literatuur, ook die van Rotterdam speciaal, en de tijdsomstandigheden, twee eeuwen geleden, en ten tweede, dat dit alles ook voor ons nu weer een zekere actualiteit heeft gekregen, voor ons, die katastrofen beleven, rampen en ellenden, waarbij die van onze voorouders kinderspel waren.

HOE MOET IK LEVEN OM OUD TE WORDEN?

In dit jaer 1659 was alhier een oud man genaemd Jan Ottele; hij was op den 14 September 1542 te Hoy in het land van Luyk geboren en sulx 118 jaren oud; hij hadde sijn memorie en verstand nog seer wel, sprak vierderhande taelen, hij had sijn gesigt en gehoor heel wel en de mond vol nieuwe tanden, was wel ter been, at en dronk met seer goede smaek, at gezoute vleesch, dat 4 â 5 jaer gezouten was geweest, hij at paerdeboonen in water gekookt met zout; dese man was gelogeert in den Oppert te Rotterdam, in een agterhuys, uytkomende op de Slikvaert tegenover de Bank van Leeninge; hij hadde in de eerste troubelen schoolmeester te Hilgersberg geweest en ook te Ouwater; hij was getrout geweest met eene wedue, genaemd Elisabet van Aerschot en is na de Munterse vrede wederom na Braband vertrocken en in andere Landen en nu te Rotterdam.

Uit een Beschrijving der stad Rotterdam in h.s., fol. 178.